

I. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

*Венедіктов А. А.,
кандидат юридичних наук,
адвокат Полтавської обласної
Ради адвокатів*

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Обґрунтовано актуальність теоретичного забезпечення розвідувальної діяльності національної поліції України. Визначено проблеми, пов'язані з використанням результатів розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції під час кримінального процесуального доказування. Запропоновано шляхи вирішення цих проблем.

***Ключові слова:** розвідувальні заходи, оперативно-розшукова діяльність, національна поліція, кримінальне процесуальне доказування.*

Обоснована актуальность теоретического обеспечения разведывательной деятельности национальной полиции Украины. Определены проблемы, связанные с использованием результатов разведывательных мероприятий оперативных подразделений национальной полиции в ходе уголовного процессуального доказывания. Предложены пути решения этих проблем.

***Ключевые слова:** разведывательные мероприятия, оперативно-розыскная деятельность, национальная полиция, уголовное процессуальное доказывание.*

Набрання чинності Законом України «Про національну поліцію», поряд з певними позитивними наслідками, не вирішило проблем, що мали місце в діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ. Більше того, поспішні кроки законодавця створили низку патових ситуацій та фактично паралізували роботу суб'єктів оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) системи органів внутрішніх

справ. Сьогодні не опубліковано (а імовірно і не розроблено) жодних документів щодо системи та структури кримінальної поліції. Тому всі пов'язані з цим питання наразі є актуальними. Це, зокрема, стосується питань змісту та організації ОРД оперативних підрозділів національної поліції, виконання ними розвідувальних функцій у кримінальному середовищі.

Оскільки законодавець завданнями ОРД називає пошук і фіксацію фактич-

них даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства [1], то цілком логічно, що дана діяльність покликана забезпечувати ефективність кримінального процесу, виконання завдань кримінального провадження.

Законом визначено, що оперативно-розшукова діяльність це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Таке формулювання дозволяє стверджувати, що оперативно-розшукові заходи можна розмежувати на пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні. У зв'язку з цим М. А. Погорецький, слушно зауважує, що у законі йдеться не про різновиди ОРД, а про конкретні види заходів в межах цієї діяльності, що і утворюють систему, яка має відповідні функції [2, с. 40–45]. Отже, розвідувальні заходи оперативних підрозділів можна розглядати як один з видів оперативно-розшукових заходів. Таким чином, результати розвідувальних заходів оперативних підрозділів, як одного з інструментальних засобів здійснення ОРД мають використовуватись під час кримінального процесу, стрижнем якого є процес доказування.

Мета даної статті полягає у визначенні та вирішенні проблем, пов'язаних з використанням результатів розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції під час кримінального процесуального доказування.

Досягнення вказаної мети передбачає необхідність чіткого розуміння поняття розвідувальних заходів оперативних підрозділів та їх результатів. Термінологічна невизначеність даного поняття призводить до неоднозначного розуміння сутності, відповідних заходів, що спри-

чиняє суттєві розбіжності в поглядах про можливість і зміст їх практичного застосування в діяльності національної поліції. Зокрема це стосується проблеми, пов'язаної з правомірністю існування категорій «розвідувальні заходи оперативних підрозділів національної поліції»; «розвідувальні заходи оперативних підрозділів податкової міліції»; «розвідувальні заходи підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України». Вона виникає у зв'язку з поширенням думки про те, що діяльність вказаних структур загалом не може містити розвідувальної складової, оскільки законодавець наголошує на тому, що ці структури не належать до суб'єктів розвідувальної діяльності, та визначає цю діяльність як таку, що «...здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці України» [3, с. 1].

Проте, в оперативно-розшуковій діяльності оперативних підрозділів державних органів, перелік яких визначений у ст. 41 КПК України був, є і завжди буде присутній розвідувальний компонент. Адже основним змістом розвідки є отримання інформації – дії за значенням слова «розвідувати» – отримувати відомості про супротивника; дізнаватися про кого-, що-небудь, розпитуючи когось або спостерігаючи за кимсь, чимсь [4, с. 1043].

У сучасному вітчизняному законодавстві мають місце суттєві проблеми із співвідношенням та розмежуванням оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. При цьому певні види діяльності розглядаються як засоби здійснення державою окремих функцій через відповідні органи. Так, забезпечення державної безпеки від зовнішніх загроз покладається на підрозділи, чітко окреслені в Законі України «Про розвідувальні органи України». Але, коли йдеться про окремі заходи, які

належать до компетенції оперативних підрозділів щодо отримання соціальної інформації, є всі підстави визначити їх як такі, що мають розвідувальний характер [5, с. 26–33].

Відповідно до законодавства, такі заходи, як контрольована поставка товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу; проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж; спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; установа місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо проводяться у межах оперативно-розшукової, а не розвідувальної діяльності, проте, це не змінює їх розвідувальної сутності.

Досліджуючи ОРД ОВС, вчені послуговуються терміном «розвідка» та похідними від нього. М. Л. Грїбов на ґрунті узагальнення зарубіжного досвіду розвідувальної роботи поліції, результатів вивчення концептуальних основ модернізації правоохоронної діяльності та вдосконалення системи органів охорони правопорядку в Україні, а також аналізу історії та сучасного стану розвідувальної роботи ОВС доходить висновку про доцільність створення об'єднаної поліцейської розвідувальної служби з окремою системою управління та фінансування. При цьому, наголошує вчений, важлива концентрація всього наявного потенціалу (кадрового, наукового, технічного, технологічного) з метою забезпечити високу ефективність розвідувальної діяльності. Недоцільно створювати окремі спеціалізовані розвідувальні підрозділи по різних напрямкам боротьби зі злочинністю: апарати розвідки повинні забезпечувати оперативно-розшукову діяльність всіх оперативних підрозділів, а також слідства. Структура розвідуваль-

ної служби поліції повинна включати центральний апарат і регіональні підрозділи, які формуються виходячи з соціально-географічних, кримінологічних та юридичних чинників [6].

С. В. Албул та О. Є. Користін на основі узагальнення вітчизняної і зарубіжної оперативно-розшукової практики, сучасних наукових досліджень та із врахування міжнародного досвіду розробили концепцію розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України [7]. Науковці зазначають, що Кримінальна розвідка – це складова ОРД, що являє собою вид діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України з пошуку, отримання, фіксації, оцінювання, прогнозування та використання інформації за допомогою системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямований на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних кримінальних загроз суспільній безпеці, захист особи, держави і суспільства від злочинності.

Розглядаючи теоретичні аспекти поняття розвідувальних заходів, доцільно взяти до уваги зауваження А. Є. Івахіна і П. Я. Пригунова, що однією з основних рис розвідки є таємне збирання інформації [8, с. 359]. Погоджуючись із цією думкою, вважаємо, що використання гласних засобів отримання необхідних відомостей відповідає відкритим інформаційно-пізнавальним заходам, що за своїм змістом наближуються до гласних слідчих (розшукових) дій і не можуть бути визнані розвідувальними. Отже, розвідувальні заходи оперативних підрозділів національної поліції повинні мати винятково негласний характер. Тому не можна розвідувальними заходами вважати відкрите опитування осіб та ознайомлення з документами, проведення перевірки фінансово-господарської діяльності, операції із захоплення злочинців, припинення злочинів тощо.

Таким чином, розвідувальними заходами національної поліції слід розуміти негласні заходи, яких вживають її оперативні підрозділи в межах наданих їм законом прав з метою отримання інформації, яку свідомо приховують об'єкти ОРД, що може використовуватися для боротьби зі злочинами, розслідування яких становить компетенцію ОВС. Саме тому позицію науковців і практиків, які пов'язують поняття розвідувальних заходів та розвідувальної діяльності поліції винятково з впровадженням негласних працівників до злочинних груп та організацій, вважаємо необґрунтованою. Так, Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. П. Пилипчук, В. Л. Регульський розвідувальними заходами визначили дії працівників оперативних підрозділів (або осіб, які співробітничать з ними), які проникли в злочинне угруповання з метою збирання інформації про структуру злочинної організації, викриття головних учасників злочинів (ватажків, організаторів, пособників та діючих корумпованих осіб), своєчасного запобігання особливо небезпечним злочинам [9, с. 16].

Досліджуючи питання розвідувальної діяльності органів внутрішніх справ не можливо не звернути увагу на той факт, що вчені по різному називають відповідний напрям діяльності та структуру уповноважену на його здійснення. Одні вживають поняття «кримінальна розвідка», інші – «поліцейська розвідка». З нашого погляду, термін «кримінальна розвідка» є некоректним, оскільки дає підстави тлумачити досліджуваний напрям діяльності, як злочинний, незаконний. Те саме стосується терміна «кримінальна поліція», замість якого пропонуємо вживати інші, наприклад, «антикримінальна поліція»; «поліція протидії кримінальним правопорушенням» тощо.

Різні підходи до термінології не впливають на єдність вчених (С. В. Албул, М. Л. Грібов, О. Є. Користін, В. В. Щендрік та ін.) у питаннях визначення за-

вдань поліцейської розвідки, які здебільшого спрямовані на запобігання вчиненню злочинів, їх виявленню та вчасному припиненню. Водночас поліцейська розвідка має здійснюватися в межах ОРД, мета і завдання якої підпорядковані меті та завданням кримінального процесу (хоча і не з ними повним обсягом). Отже, результати поліцейської розвідки, серед іншого, мають використовуватись і у кримінальному процесі. На підтвердження цього свідчить і аналіз ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де законодавець визначає, що, у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює ОРД, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. У разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює ОРД, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення ОРЗ, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування.

Таким чином, результати розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції можуть бути використані для початку кримінального провадження. Більше того, з нашого погляду, ці результати в подальшому (за дотримання оперативними підрозділами національної поліції відповідної процедури та форми складання оперативно-розшу-

кових документів) можуть бути використані як докази у кримінальному процесі, після визнання їх такими слідчим, прокурором. Адже у частині 4 ст. 99 «Документи» КПК України законодавець вказує: «матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази».

Маємо наголосити, що результати розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції можуть мати значну користь для прийняття важливих процесуальних рішень слідчим, прокурором, вже після початку досудового розслідування – в процесі проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Але,

як слушно зауважують науковці сьогодні оперативні підрозділи фактично позбавленні будь-якої ініціативи під час кримінального провадження [10, с. 101–109], що зумовлює необхідність реформування кримінального процесуального законодавства.

Підбиваючи підсумки зазначимо наступне. Розвідувальні заходи оперативних підрозділів національної поліції є важливим напрямом оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ, що має бути покладений на спеціалізовану структуру у складі антикримінальної поліції. Результати цих заходів повинні мати відповідну форму аби їх можна було використати для початку кримінального провадження, для забезпечення кримінального процесуального доказування (у якості доказів відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України, а також для прийняття процесуальних рішень слідчим, прокурором).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. *Погорецький М. А.* Про визначення співвідношення оперативно-розшукової, розвідувальної й контррозвідувальної діяльності та його методологічне значення / М. А. Погорецький // Державна безпека України: наук. – практ. зб. НАН України і СБ України. – К., 2004. – № 1. – С. 40–45.
3. Про розвідувальні органи України: Закон України від 22 березня 2001 р. № 2331 // Відомості Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2331-14>.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.
5. *Грибов М. Л.* Розвідувальні заходи органів внутрішніх справ: сутність та питання застосування в боротьбі з організованою злочинністю / М. Л. Грибов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – № 20. – С. 26–33.
6. *Грибов М. Л.* Международный опыт разведывательной работы полиции в контексте реформирования органов охраны правопорядка в Украине / М. Л. Грибов // *Universum: Экономика и юриспруденция*: електрон. научн. журн. – 2014. – № 2 (3): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.7universum.com/ru/economy/archive/item/928>.
7. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С. В. Албул, О. Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 15 с.
8. Оперативная деятельность и вопросы конспирации в работе спецслужб: по материалам открытой печати и лит.: в 6 т. / А. Е. Ивахин, П. Я. Прыгунов. – 2-е изд., стереотип. – К.: КНТ, 2008. – Т. 4. – 432 с.
9. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: заг. частина: підруч. / Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.; за ред. Л. В. Бородича. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 1999. – Т. 1. – 390 с.
10. *Грибов М. Л.* Забезпечення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності доказування у кримінальному процесі / М. Л. Грибов // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2015. – № 2. – С. 101–109.

Venediktov A. Using the results of reconnaissance activities operating units of the national police during the criminal procedure proof.

Actuality of the article is in theoretical ensure of the national police intelligence Ukraine. The problems associated with the use of the results of reconnaissance activities operating units of the national police during the criminal procedure proof. The ways of solving these problems.

Emphasized that the entry into force of the Law of Ukraine «On the national police», along with certain positive consequences not solve the problems that occurred in the operational units of the police. Hasty legislator steps created a number of stalemate situations and virtually paralyzed the subjects of operational activities of the police. Published today (and probably not developed) any documents relating to the system and the structure of the criminal police. Therefore, all related issues currently relevant. This is particularly true for the content and organization of operational investigative unit of the National Police, the performance of the functions of the intelligence in the criminal environment.

It is shown that the results of the reconnaissance activities operating units of the national police can have significant benefits to make important procedural decisions investigator, prosecutor, after the start of the preliminary investigation – in the course of the investigation (search) operations and covert investigative (detective) of action. But, as scholars rightly observe, today operational units actually deprived of any initiative during the criminal proceedings, which necessitates reforming the criminal procedural law.

It is proved that the reconnaissance activities of operational units of the national police is an important area of operational activities of the Interior, which should be entrusted to a specialized structure consisting antycriminal police. The results of these activities must have the appropriate form so they can be used to start criminal proceedings for criminal procedure proof (as evidence under ch. 4 Art. 99 CPC of Ukraine, as well as to adopt procedural decisions of investigator, prosecutor).

Keywords: *reconnaissance activities, operational-search activity, the national police, criminal procedure proof.*

Стаття надійшла до редакції журналу 26.10.2015 р.